

JEZIKOSLOVJE S SIMPOZIJA OBDOBJA 8

0. Julija 1988 so bili natisnjeni referati z 8. simpozija slovenskega jezika, književnosti in kulture, ki je bil od 1. do 3. jul. 1986.¹ Med temi referati jih je 16 uvrščeno v razdelek Jezik, prihajajo pa do polovice spod peresa slovenskih oz. drugonarodnih in drugojezičnih avtorjev. Ker ti zborniki doslej praktično niso bili ocenjevani, pač ne bo napak, da se enkrat prikažejo tudi kritično, da se jim tako rekoč »izmeri dalja in nebeška stran«, tokrat toliko nujneje, ker zadevajo žive probleme slovenskega jezikoslovja in jezika našega časa.

Prispevki so seveda različne tematike in vrednosti. Urednik (F. Jakopin) jih je (z zaporedjem) razdelil v 4 skupine: prva ima za tematiko oznako slovenskega jezika in njegovih zvrsti (D. Brozović, A. Schellander, H. Laussegger), druga je slovaroslovna (I. Černelič-Kozlevčar, J. Peterman, M. Humar, S. Suhadolnik, deloma še B. Müller), tretja slovnica (G. Newekłowsky, L. Kroupová/V. Mejstřík/V. Petráčková, E. Tokarz, V. Nartnik, N. Mečkovska, deloma še B. Müller), četrta obravnava prevajanje (M. Stanovnik, T. Pretnar, K. Salamun-Biedrzycka). Vsega besedila je za 200 strani, kar vsekakor pomeni znatno pomnožitev slovenistične literature.

1. Pa se pomudimo ob teh sestavkih (prevajalskih se ne dotikam), obsegovno različno glede na to, kako važna vprašanja po naši misli obravnavajo, v zvezi s tem pa, katere in kakšne pomisleke vzbujajo.

1.1 V prvem tematskem krogu Dalibor Brozović obravnava slovenski knjižni jezik (on ga imenuje standardni) kot kompleksen jezikovni pojav (245—260). Brozović slovenski jezik kar dobro pozna in celo tudi govori (bil je nekaj časa lektor srbohrvaščine v Ljubljani). Slovenski knjižni jezik se mu s tipološkega stališča zdi »v več ozirih /.../ izvirnejši jezikovni sestav«. Sicer pa je njegov referat mešanica nekonkretne nedoločnosti, navajanja vsem znanih dejstev ter ekstravagantnih primerjav, posledica njegovega enciklopedičnega poznavanja jezikov in tovrstnih interesov. Zakaj? Nosilci sicer nakazanih negativnih teženj v razvijanju jezika niso identificirani, bibliografije v referatu ni dobesedno nobene (izjema sta le dve avtorjevi deli). Tudi to pisanje je dokaz več za od mene že zdavnaj izrečeno mnenje, da se zunaj slovenistike komaj kdo resno znanstveno ukvarja s slovenščino.

Rečeno naj potrdimo z nekaj mislimi: »se standardni jezik nije razvio evoliucijskim putem u predindustrijsko doba tako da već gotov zatekne suvremenu civilizaciju, a znamo da to u Sloveniji nije bio slučaj usprkos postojanju tradicijskoga Trubareva temelja iz doba reformacije« (247). Po domače rečeno: slovenski knjižni jezik nima več kot 400-letnega izročila (ampak po vsej verjetnosti šele od konca 18. stol.). Take teze dejanski poznavalec zgodovine slovenskega knjižnega jezika seveda ne more sprejeti, kakor tudi ne zreducirane podobe tega jezika v 16. stoletju (»Trubarjev temelj«), ko imamo vendar že tedaj vsaj še Dalmatina (srbohrvaški jezik bo še dolgo čakal ne le na prevod celega svetega pisma, ampak tudi na prevod vsaj njegove nove zaveze); imamo pa v 16. stol. tudi Krelja in vsaj še Bohoriča.

Zavajalna je tudi Brozovičeva misel, da »dobar dio postojeće dijalektne diferencijacije zapravo je usprkos intenzitetu prilično površan i recentan, pojavio se praktički tek nakon postavljanja reformacijskih temelja suvremenom standardu« (247). — Slovenska narečna razčlenjenost je gotovo veliko starejša celo od 16. stol.; po tem času je res v večji meri nastopil slovenski samoglasniški upad, a ta ni prizadeval naglašene, zlasti ne dolgega, samoglasniškega sestava. Sicer pa: kaj naj si konkretnega predstavljamo pod »dobar dio« pa pod »recentan« in »površan«? — Ali: »slovenska latinica nema neke svoje vlastite fizionomije kao što je imaju neke druge slavenske latinicke grafije« (250). Pa jo vendar ima: npr. v iz bohoričice že 16. stoletja prevzetem razlikovanju med *u* in *v*, *i* in *j*, v zapisovanju mehkih *l* in *n* z dvočrkjema *lj* in *nj*, v zamenjavi dvočrkij za šumevce (č ž š — edino to je pre-

¹ Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura, Obdobja 8, Sodobnost, Ljubljana, 1988, 487 str.

vzeto po gajici, a je bilo pri nas v evidenci že davno pred Gajem);² končno je (sicer slaba) individualna značilnost slovenice še zapisovanje osmih samoglasnikov fonemov z le 5 črkami (česar nima noben drug slovanski knjižni jezik). Pri tem naj pokritiziram še »izostanak bilo kakvih grafema, jednostavnih ili složenih, za neke foneme (/ɔ, ɛ, ə/ ili /o, e, ə/« (250), ko vendar za nasprotje med širokima in ozkima *e* in *o* le imamo na razpolago posebne »složene«, grafeme, namreč z ločevalnimi znamenji (*ê ô — é ó*) in le za polglasnik v navadni pisavi ne, ga pa v mnogih primerih uganemo iz oblikoslovnega vedenja v oblikoslojni (veter — *-tra*) ali besedotvorni (*pes — pasji*) paradigmi. (Zakaj tukaj Brozović navaja *ə* dvakrat, ni jasno.)

Če se ustavimo še pri kaki sicer redki konkretnosti, potem npr. pri naravi »odnosâ slovenskih dijalekata i dijalekata kajkavskog narječja« (257).

Tu je pri Brozoviću slovenski jezik mimogrede na isti ravni s kajkavskim narječjem, saj se Brozovičeva ubeseditev da razviti v čisto vzporednost: dialekti slovenskega in kajkavskega narječja. Slovenistični pogledi na razmerje slovenskega jezika in kajkavskega narječja so imenovani »impresionistički i ponekad naiivni« (257), glede na to, da Brozoviću »nije istinita /formulacija/ da su /slovenskima dijalektima kajkavski/ bliži nego drugim srpskohrvatskim dijalektima« (257). (To podčrtavanje ima morda kak specialen pomen.) Pri tem se Brozović opira zlasti na »male riječi«, ki jih nekaj na str. 255 tudi navaja (gre za veznike, členke, prislove — kateri med njimi je tudi zelo zelo star in pokrajinsko omejen, npr. naš *anti*). Sloveniste, ki mislijo, da je kajkavsko narječje (pravzaprav bi morali govoriti o kajkavski skupini narječij kot naslednikov — v slovenistični ubeseditvi — kajkavske narečne podstave) z *genetskega* stališča vendar najbližje slovenskemu jeziku, Brozović »časti« npr. še s stavkom »Slične su zablude odvele veoma daleko bugarsku slavistiku« glede torlaškega narječja v Srbiji.

Če si ogledamo argumente za odiranje kajkavščine od slovenščine, zlahka ugotovimo, kako netrdni so. Pri tem se oprimo na Brozovičev sestavek Kajkavsko narječje v knjigi Jezik Stjepana Babića (Zagreb, 1966, 118—125).

Recimo, da Brozoviću ne nagajamo z goranskim dialektom, povsem ločenim od drugih kajkavskih narječij, ležečim v glavnem na drugi strani Kolpe nasproti slovenskemu kostelskemu narječju,³ za katerega (namreč goranskega) Brozović piše le naslednje: »Akcentuacija slična kao u prigorskom dijalektu, ali s priličnim slov. utjecajima, a *t', d', št', žd'* daju č. j. *šč, žj*« (121) (pri *št', žd'* je pač mišljeno *st', zd'*). In če se za prigorski dialekt (leži nasproti slovenskemu severnobelokranjskemu (npr. Metlika)) reče: »Akcentuacija je slična zag.-međimurškoj«, za to narječje pa (120): »očuvao je uglavnom osnovnu kajkavsku akcentuaciju, ali pojedini su govori izgubili " naglasak na posljednjem slogu (*žēna* ali *žēna < ženā*), a mnogi na posljednom slogu mijenjaju *˘* u *ˆ* (*leti* 7 *letī*) itd.«, in če »osnovno kajkavsko akcentuacijo« (*lipa mēso suša*) primerjamo npr. s prekmursko, vidimo, da je to neka faza v razvoju tudi slovenske: predstopnja *lipa*...), nato pa sledi diferenciacija z naglasnim slovenskim pomikom *mesō*. Vredno si je iz Brozovičevega sestavka (120) izpisati tudi poved »I Belić i Ivšić ostavili su Gorski kotar /tj. goransko narječje/ izvan podjele.«

O naglasu si izpišimo še: »Sa slov. j. i zapadnim čak. govovima veže k. n. dobro čuvanje /ɔ/ tzv. metatonijskog *˘*, koji je u štok. narječju obično zastupljen s *˘* kao u osnovnoj riječi.« K posameznostim »odsotnostim« v slovenščini na str. 122 do 123: tudi slovenščina pozna tip *kōza*; ali »sastav od 7 samoglasnika« (dve vrsti *e* in *o*, a brez polglasnika, če izvzamemo prigorsko narječje) ne spominja na slovenščino?; *o < ɔ*; kje je kolikost pri *telo, delo, pes*?; odpadli »posljednji nenaglašeni samoglasnici: *sim* [= *səm*], *kak*, *zgor* isl.; *čarni/černi < r*; mehkejšost šumevcev *č* in *dž* (kako pa je *s š* in *ž*?); *čarni* »samo u križ.-podr. često prelazi u *cr*«; *da[l]* — pri nas še v 16. stol. skoraj splošno (ponekod tudi še sedaj ohranjeno), na zahodu tudi *dao* in *daŋ* (kakor v naših panonskih oz. drugih govorih); *morje*; *no[š]*, *gra[t]*; »ali u kajkavščini/ i *v* prelazi u *f* (*krof*, a onda *trgoŋca*) — kar je tudi značilnost vsega slovenskega severovzhoda —/ »prema slov. *u*« (kar je prav [*u*], pa je to znano za preostalo slovenščino (Mostec: *pref/proŋ, sŋŋka*); *f* hižaj (prim. prekm. in celo na Mostecu *f* hišejh) — posebnost kajkavska pa je po moji vednosti res *kruh* —

² Prim. Kopitar, Dobrovski, Vodnik, Čop.

³ Kolikor si strnjnosti ne zamišljamo preko južnobelokranjskih govorov.

kruva; za *žrij irēja (oreh)* prim. moščansko — le da v obratni smeri — *hōrbini* za *w ōrbini*); protetični *v, h: vūhu, hrga* tudi na Mostecu, pač pa ne *j* (jogēñ), kolikor ne gre sem *Jana; cvelje — sveča; za lj — l' prim. mošč. suljū — kule; za nj živa; najti, najdem.*

Res bi me zanimalo, kje je v glasoslovju in naglasu še toliko ujemanj med kajkavščino in katerim drugim sh. narečjem! (Ali med vsemi kajkavskimi in vsemi slovenskimi?)

Ali pri oblikoslovju: 1. rod. mn. *žen, let, otrok, nožof*; 2. končnice *-am -ami -ah* ipd. v daj., or. in mest. mn.; 3. *sini* (brez »umetka« *-ov-*: tega je marsikje manj tudi v slovenskih narečjih v primeri s knjižnim jezikom); 4. *f hiže/i, na stolē/i* — tako prvotno tudi v slovenščini, npr. v 16. stol. v *srcej/i*; 5. or. ed.: *vol'o soljo* (ne pa tudi *vol'om*, pač pa prim. prekmurski orodnik te vrste); 6. slovenščina ima celo tudi kategorijo živistosti tipa »zrušil krova«, le da v otroškem govoru; 7. tudi v slovenščini so odpravljeni rezultati 2. palatalizacije (*roki, nogi, snehi*); 8. dva *sini* je analogija po tri *sini* (štok. dva/tri/četiri *sina*, pač pa slovensko narečno dve *ženske*).

In vendar je Brozovičev sklep k temu (123—124): »Općenito uzevši, kajk. je deklinacija sličnija čak., osobito zapadnoj, negoli štok. i slovenskoj.« Tiste stvari, ki so v kajkavskem oblikoslovju enake čakavskim, pa so, sodeč po navedbah v isti knjigi, večinoma tudi slovenske.

Tudi če Brozovičev sestavek beremo še dalje (124), vidimo, da so kajkavske značilnosti hkrati tudi slovenske: 1. *jas(t)*; 2. *kaj — gdo/što*; 3. *ki oz. ki/kteri/šteri* (za *kteri* prim. mošč. *kér*, za *šteri* prekm.); 4. *of — te — on* (slovensko res večinoma *ta — tisti — oni*); 5. velkega; 6. stare imenske končnice: v *naše/i stare/i hiže/i* (slov. naši stari hiši, toda Mostec: te stari hiši); 6. določna oblika v prilastku pridedvnika, možna celo v povedku (prim. *prleščina*); 7. *veksi, mlajši, spametnejši/bogatejši*; 8. za *petemi* cirkvami (sklanjanje glavnih števnikov, tudi *e-jevski* tematični samoglasnik znan slovenščini); 9. »praktički nema imperfeka i aorista« (ali ga »ima« teoretično?); 10. prihodnjik *bom/bodem posekel* ali *posečem*; 11. *delajo*; 12. *bi* brez glasovnih končnic; 12. *namenilnik (spāt, žēt)*; 13. *kupovati kupuval* (to da se povezuje s torlaško narečno skupino (!), je pa po naši vednosti tudi slovensko; 14. *vel. nosete* (tega sedaj v slovenščini ni več, pa menda tudi ne več v knjižni srbohrvaščini); 15. *z jame, z meno(m)* (kot v slovenščini, proti *vzhjsl. zahodne polovice s mesta*); 16. *jezero '1000'* (znano tudi našemu jeziku); 17. »velik broj deminutiva« (kakor tudi v slovenščini); 18. *si bil?* (isti besedni red (te) naslonke kakor v slovenščini); 19. *nikalnica: Kaj sem ti ne rekel, da ne kriči f hiže?* (prim. *prleško*); 20. *slajši kak* *cukor* (štok. *nego, slovensko kakor/kot/ko*).

Nobenih drugih značilnosti za kajkavščino Brozovič tu ne omenja: pa naj bi kljub temu kajkavščina ne bila bliže slovenskemu jeziku kakor sh. narečjem!

1.2 Pa pustimo Brozoviča in si oglejmo Antona Schellandra sestavek *Sodobni slovenski jezik na Koroškem: Vprašanje govornega sporazumevanja, jezikovnega znanja in jezikovne rabe v dvojezični situaciji* (261—274). Sestavek ima dva dela: v prvem gre za »razmišljanje o pojmovanju socialne zvrstnosti govornega slovenskega jezika«, v drugem pa za obravnavo »govorni slovenski jezik v koroški dvojezični situaciji«. Kar se tiče drugega, pač v glavnem je, kakor besedo obrača avtor, prvi pa je nabit z apriornim zavračanjem mojega pojmovanja t. i. knjižnih splošno-slovenskih socialnih zvrsti (izraz socialne zvrsti Schellander vendarle jemlje po meni), tj. zbornega ali splošno- oz. knjižnopogovornega. Avtor meni, da gre samo za zvrsti »govornega« jezika, sicer pa samo preimenuje, kar je izkazano pri meni: knjižna zvrst > zborna zvrst; zborna zvrst > dovršeni zborni govor; neknjižni jezik > nezborna zvrst; pokrajinski pogovorni jeziki > pokrajinski govori; narečja > krajevni govori (266). Torej Toporišič redivivus, le da hkrati *renominatus*. Avtor je za poved »Precejšnja pojmovna nejasnost, negotovost, pa tudi zmeda se nekako od sredine šestdesetih let naprej pojavlja v slovenskem jezikoslovju /prej je očitno bilo vse v najlepšem redu/, žal ne samo v strokovnem tisku, temveč tudi v jezikovnih učbenikih, v zvezi z raznimi deloma si nasprotujočimi konceptijami zvrstnosti slovenskega jezika« (262). Seveda to ne velja za čas, ki ga navaja Schellander in ki »slučajno« sovпада s mojim Slovenskim knjižnim jezikom 1 (1965); teorijo socialne četvernosti, ki jo preimenovano sprejema tudi Schellander, sem uvedel šele l. 1970 in jo potem uveljavljal tudi pri Zagarju in v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis (1981), zmedo pa so začeli nato z učbeniki za usmerjeno izobraževanje

(česar se pa Schellander seveda ne trudi pokazati). V l. 1965 je izšel moj Slovenski knjižni jezik 1 (ki ga Schellander navaja šele za l. 1979 in me tako pomlaja za 14 let, pri SKJ 4 za 9 let, da dobi drugačno časovno perspektivo dogajanja) in tam se pogovorni jezik pojavlja, v skladu z izročilom, kot nekaj ne čisto določnega med knjižnim jezikom in narečjem.

Podrobneje se tu ne moremo spuščati v Schellandrova umovanja, zaustavimo se le pri naslednji povedi s prve strani razprave, opirajoči se na predhodno zapisano misel M. Rupla o »stavbi zlaharne knjižne slovensčine«; ta »je v tej obliki /tj. pred moderno vokalno redukcijo/, čeprav vznikla iz osrednjih narečij, dosti bližja obmejnim govorom, pa ima za vse Slovence mnogo večjo zblizevalno moč, kakor bi jo imel knjižni jezik Pohlinovali ali Metelkove podobe«. Ta Schellandrova poved se glasi: »Vsi poznejši poskusi enostranskega približevanja zborne norme osrednje-slovenskim ali drugim nezbornim govorom, pa tudi današnji poskusi njenega razširjanja s pomočjo t. i. splošnega pogovornega jezika so doslej spodleteli in tudi v prihodnje po vsej verjetnosti ne bodo uspeli v vseslovenskem okviru.«

Poznavalcu stvari je komaj mogoče verjeti, da bi se bila »slovenska zborna zvrst /.../ razmeroma kmalu po svojem nastanku odklopila od svoje neposredne osrednjeslovenske govorne podstave«, ko pa je ta dejansko še danes v celoti merodajna za celoten glasoslovni in naglasni sistem, za večino oblik, za besedje, skladnjo, seveda če upoštevamo npr. področje z Ljubljano v središču; izjema je pač le moderni samoglasniški upad, katerega odprava v knjižnem jeziku pa je predvsem posledica vztrajanja pri starejših oblikah knjižnega jezika (tudi le pisnih), medtem ko so mejna narečja ene ali druge oblike le podpirala, nikdar pa dajala, kar v tej ali oni obliki ne bi bilo prisotno tudi v prav osrednjih slovenskih narečjih. O tem se lahko dobro prepričamo celo tudi pri t. i. novih oblikah iz sredine 19. stol., npr. pri osnovničnem samoglasniku *e* pridevniških besed (lepega = tega), ali o pri o-jevskih osnovah (za bratom prim. tlóm, psóm). Tukaj se je predvsem etimologiziralo, ne pa gledalo na obmejne govore (in kateri so tu mišljeni, ali tudi zahodno-slovenski?). Pa menda vendar slovenski knjižni jezik ni sračje gnezdo, nastalo z znašanjem dračja na suhe, presahle veje osrednje slovensčine!

Zanimivo bi bilo tudi vedeti, v čem se moja Slovenska slovnica neupravičeno loči glede norme od SSKJ, ki da bo šele prava podstava za »akademijsko slovnico slovenskega jezika« (261). Ali je res dovolj kar etiketiranje, dokazovanja pa nam ni treba?

Od vseh kritikov moje sheme delitve knjižnega jezika na zborni in splošno-ali knjižnopogovorni zvrst v dejanskem življenju govornega knjižnega jezika doslej nobeden ni ovrgel. In da se tu kaže potreba po neki normiranosti — tudi tega nobeden ni ovrgel z analizo ustreznih govornih dogodkov (iz katerih pa jaz sem posnel normo svojega splošnopogovornega jezika), ampak le zanikal (Schellander npr. sploh bibliografsko skriva dve moji osnovni razpravi s tega področja, namreč o pogovornem jeziku in o naših pojmovanjih/poimenovanjih zvrstnosti slovenskega jezika). Tudi Schellandrova izjava, da se mu zdi »še ena /namreč splošnopogovorna/ standardizirana govorna varianta tudi s stališča koroškoslovenskega jezikovnega položaja odveč« (nem. povzetek, 275), ni nič drugačna, ko hkrati vendar tudi sam vidi, da je prav tako dejstvo kratki nedoločnik, na drugem mestu (265) pa našteva še »skladenjske posebnosti«, »besedje, ki ga /SSKJ/ označuje kot pogovorno«, »možnost popolne redukcije nenaglašanih samoglasnikov v določenih položajih«, »sproščanje izgovora nenaglašanih -il in -el pri deležniku na -l« in še (266) »več priložnostno povzročenih prehodov (ščasoma, žženo)«, pa še »oblikoslovne posebnosti /... kot/ v glavnem posledica glasoslovnih«, kar je »prosto po Toporišiču«. Ja kaj pa čemo več?

13 V članku Herte Lausegger (Interakcija odraslih z najmlajšimi v slovenskem plajberškem govoru, 277—287) je bolj sama tuja učenost s premalo konkretnega gradiva. Medtem ko ima njen koroški rojak Schellander naravnost izbran jezik, je ta pri Lauseggerjevi velik problem, strokovno izrazje pa pretirano poimenovalno s t. i. internacionalizmi, dostikrat tudi nepočetno in nerodno. Pa bi se v veliko stvareh dalo povedati tudi po domače: redundanten — *odvečen*, komunikacija — *sporočanje*, fenomen — *pojavn*, o. kod — *o. govorica*, vokal — *samoglasnik*, predakcentni — *prednaglasen*, redupliciran — *podvojen*, sintaksa — *skladnja*. Pa: litavski — litovski; ali: tonemskost (besedni pojav) — intonacija (stavčni), sicer pa avtorica za zadnje rabi izraz melodija.

1.4 Zelo važen je sestavek Ivanke Černelič-Kozlevčar: Reševanje besednovrstnih vprašanj v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (289—300). Če preskočimo ne posebno potrebni kratek pregled delitve besednih vrst v slovenskih slovnica (289—291 — njegov namen je menda predvsem pokazati neizvirnost nekaterih mojih teoremov ali poimenovanj stvari), za glavni del članka (291—296) lahko rečemo, da avtorica v njem predvsem prikazuje in sprejema naslonitev slovarja na besednovrstno »teorijo« Slovsne slovnice 1956 štirih avtorjev.

Po našem bi avtorica morala soočiti obe sedanji slovenski besednovrstni teoriji, tisto iz SSKJ in iz SS 1976 (oz. SS 1956 — SKJ 1—4). V tem primeru bi ugotovila, da so v slovarju besedne vrste kot v slovnici 1956, namreč sam., prid., prisl., štev. itd., poleg tega pa še nesklonljivi prilastek, nekaj, kar je poimenovano »sam.«, tj. posamostaljena raba »besede, ki ni samostalnik, a nastopa kot samostalnik«, medtem ko je nesklonljivi prilastek »beseda, ki ni pridevnik, nastopa pa kot nesklonljivi prilastek« (XIX). Glagoli so označeni z dov. oz. nedov., členek je, pač kot v SS 1956, nekaj z nejasnim besednovrstnim statusom, deležnik in deležje nista ločena, itd. npr. še prislov, ki pomeni tudi prislovno rabo, kot medmet medmetno, ne torej samo medmete, veznik tudi vezniško rabo, posebni besedni vrsti pa sta tudi števnik in zaimek itd. — V nasprotju z vsem tem so v SS 1976 besedne vrste naslednje: samostalniška beseda (vključno z vsem posamostaljenim in s samostal. zaimki), pridevniška beseda (vključno s števnik, pridevniškimi zaimki, sklonljivimi deležniki in izprislovnimi konverznimi pridevniki), prislov (vključno z deležji, a brez členkov in povedkovnikov, pa seveda tudi z zaimenskimi prislovi, ne pa tudi s predložnimi zvezami, ki spadajo v frazeologijo), povedkovnik, glagol, pa predlog, členek, veznik in medmet (pri vezniku in medmetu vsekakor tudi ustrezne besedne zveze ali morda morfemi).

Avtorica opozarja, da »so se morala v SSKJ reševati zlasti naslednja vprašanja: razmejitev členkov in prislovov oziroma veznikov, upoštevanje predikativov /.../, besednovrstna vrednost zaimkov in števnikov, /.../, način prikazovanja /.../ neosebni glagolskih oblik, /.../ konverznih prehodov med besednimi vrstami« (291).

1.4.1 Povedkovnik.

Pri samostalniku da so v SSKJ »izsamostalniški povedkovniki praktično razmejeni« (291) z oznako »v povedno-prislovni rabi«. Že ta naziv nam v resnici pove, da so pojmovani kot prislovi v povedku oz. kot povedki in prislovi. Ali pa povedno-prislovna raba ne pomeni, da se rabijo kot prislovi in povedkova določila?

Primer *mráz* (avtorica se ne drži prve knjige slovarja, pri Toporišiču pa upošteva samo dela do 1966): Ali imajo izsamostalniški povedkovniki res tudi prislovne vzporednice (avtorica navaja samo *mráz* in *strah*, pog. še *prijatelj*, ki se gotovo ne rabijo tudi kot prislovi). Važna je še avtoričina ugotovitev, da za isto oznako (»povedno-prislovna raba«) stojijo tudi primeri kot *bil je hud mráz* (r. t.), kar bi kazalo, da je slovarnikom *mráz* v zvezi *bilo je zelo mráz* v resnici prislov, v prej navedeni *bil je hud mráz* pa le povedkovo določilo, torej samo skladijska zadeva. V resnici slovar (vsaj pri *mráz*) najprej navaja *je bil hud mráz* (»povedno-«) in šele nato *bilo je mráz* (= -prislovno«). Ker pa je prvo mogoče pretvoriti ob nikalnici (*ni bilo hudega mráza*), to spet ne bi bilo povedno —. Sicer je pa zanimivo, da je avtorica pripravljena tudi tip *hud mráz* imeti za povedkovnik, kar se ujema z mojo teorijo, da so vse besede ob pomožnem glagolu (kadar ta pač je pomožen) povedkovniki.

Pridevniških povedkovnikov, ki bi bili vzporedni samostalniškimi, slovar nima: »pridevniške /.../ besede, ki so v stavku levi prilastki, pa tudi povedkova določila« (293). Za primer vzemimo prid. *hud -a -o*, kjer pa se povedkovnik vendar kaže v pomenu 2 (*si še hud name*) proti pridevniku (*hud oče*); tu ima pomen 2 le oznako »v povedni rabi«, torej ne povedno-prislovni, in sicer verjetno tudi zato, ker ima ta pridevnik še prislovno podgeslo *hudó* z oznako »prisl. od hud«, kjer bi bila prislovna raba pod 1 (blago se je *hudo* podražilo — pomensko se nanaša na 7. pri *hud*), povedna pa pod 2 (*si še hud name*). Pri pridevniškem pomenu se obe rabi pridevnika mešata: *hudega psa — pes je bil /.../ hud*, pa v 3 in 4 (*hudo je, če ... oz. materi je hudo zaradi sina*).

Za povedkovnike iz prislovov je rečeno (295), da so »v SSKJ deloma s pojasnilom v povedni rabi izločeni«, za primer pa je naveden iz prve knjige slovarja *dobro*, kjer je ta vrsta obdelana pod 4, vendar je tudi v 5 obdelana brez oznake, pač pa z »navadno eliptično«, npr. *dobro*, da si ostal doma, in v 7 z oznako

»v medmetni rabi«, kar je čisto napačno (dobro, pa naj bo po tvojem). Da SSKJ ne razpolaga s pojmom povedkovnika, kažejo tisti povedkovniki, ki nimajo (več) vzporednice v drugi besedni vrsti, npr. *bot*, kjer stoji kar oznaka prisl.: zdaj sva si *bot*, pa smo si *bot*; od pozneje prim. še *kos* »prisł. /.../, v povedkovni rabi«: nalogi ni *kos* (kakšna je nepovedna raba tega prislova«?).

Kot povedkovniki menda sploh niso obravnavani prvotni medmeti, kakor npr. *fej*, »medm.«, kjer je v SSKJ najprej naveden povedkovnik (*fej* te bodi), šele nato medmet (*bumf*, je počilo) in nato povedkovnik, res da za poševnico (sname torbo in — *bumf* v kot). Povedkovnost tu potrjujemo z glagoli z enako podstavo, npr. *bumfnil* je v blato. (Seveda tudi niso medmeti — ampak okrnjeni glagoli — velelnice kot npr. *hajd -te* (opraviš si, zdaj pa *hajdi*), kar se da razviti še bolj (*hajdi od hiše*.) To se ni spremenilo niti v IV. knjigi: *puc* »medm.«, in sicer tudi za *puc ga*; ali v II. pri *mu* »medm.« tudi za *še mu ni rekel*, nikar da bi omenjali otroško *krava reče mu = krava muka*.

1.4.2 Posebno slabost razodeva SSKJ z besedno vrsto »nesklonljivi prilastek«, za katerega pa avtorica (292) pravi, da »se ne pojmuje besednovrstnost, kar naj bi se videlo iz razlage te oznake: »Beseda, ki ni pridevnik, nastopa kot nesklonljivi prilastek« (298; SSKJ I. XIX). Torej sicer ni pridevnik, je pa vendar besedna vrsta, saj je nesklonljivi prilastek tudi *tam* v *človek tam* (*tam* pa je besedna vrsta). Na drugem mestu (295) avtorica vendar priznava: »Oznaka nesklonljivi prilastek je z besednovrstnega stališča res sporna.« Malo pred tem (292) pa moje mnenje, da gre tu za »besedotvorno sestavino zloženke« nekako zavrača z Riglerjem, ki da pisanje skupaj teh primerov zavrača s stanjem v jezikovni rabi, z vplivom angleščine, z naslonitvijo na tip *hruškov liker*, opozarjajoč še »na možnost rabe tudi brez odnosnice tako kot pri pridevniku« (292—293). Torej je tu Riglerju pridevnik, B. Pogorelec po avtorici samostalnik. Poskusnemu snopiču slovarja »nesklonljiv pridevnik«, SP 1962 »okamnel, nesklonljiv prilastek«, T. Korošcu pa beseda s pridevniško funkcijo in imenovana nesklonljivi prilastek (vse na str. 292).

1.4.3 Da imajo samostalniki tudi medmetne vzporednice (291) bo pač res, saj je vsak zvalnik dejansko medmet, primer *bomba!* z oznako »kot vzklik« je pa le povedkovnik (sicer pa tukaj v slovarju manjka vsaka pomenska razlaga), pač pa je medmet tipa *fant*, *kako pojejo* (prim. *ej*, *kako pojejo*).

Zanimivo bi bilo natančneje spoznati »sistematični pregled« (297) »kletvic, podkrepitev in podobnih primerov« (291), ki da so »zelo blizu medmetnosti« (r. t.). Konkretno si lahko predstavljamo kletvice, npr. s *hudič*: Pod 7 je primer, označen sicer »v medmetni rabi« ni *hudič* dejansko povedkovnik, v *hudič (ga) vedi* samostalnik v vlogi osebk, medmet je le v *kdo, za hudiča, vas je poslal tja* (medmet frazeološki), v zvezi *Hudiča je prinesel* pa je *hudič* nikalni zaimek (= *nič*); prim. podobno *človek bi rekel, hudič ga ve*.

1.4.4 »Sam samostalnik v določenem sklonu« kot prislov (291) pač ni pogosto možen, razen kolikor ne bi šlo za mernostne tipa *Leta sem te čakala* (< *leta in leta*), figo več = *hudiča več* = *nič* = sam. b. Za potrditev v imenovalniku: *sila zanimivo uprašanje*.

1.4.5 Opombe o »členski rabi samostalnikov«, ki pa da je v slovarju prikazana kot medmetna, če je taka beseda pastavčna (*figo*, tebe že ne bom ubogal), sicer pa kot prislovna (moraš voziti *minimum* trideset kilometrov), zbuja najprej pomislek o obliki: prav bi bilo *členkovna*, členska se nanaša na člen: *figo* v prvem primeru pa je nikalni povedkovnik *minimum* pa ima vrednost prislova *najmanj*, torej ni členkoven, čeprav se da zamenjati z *vsaj*, ker je predločen (prim. *maximum = najpeč = do zgornje meje*).

1.4.6 Končno je omenjen še prehod samostalnika v prislov (stati *vrh* hriba) (292), v prvi knjigi SSKJ prikazano pri *dno*, kar je primerljivo z *vrh hriba* pa *konec vasi*. Tu ne gre za kak prehod samostalnika v prislov, ampak za prehod njegove oblike, npr. *vrh(u) hriba*. *Konec* je označen s predl., a to vendar ne more biti, saj je pomensko prepoln, predlogi pa to niso; po mojem gre tu za prislove: knjiga bo izšla *konec/na koncu* januarja (prim. še stal je *čisto konec* vrste; isto je s *koncem*). So pa ti prislovi precej vezani frazeološko, in le to, tj. da morajo stati v besedni zvezi, jim je skupno s pravimi predlogi. Da ni vse, kar je vezano frazeološko (pa stoji na prvem mestu zveze) predlog, kažejo tudi nekateri drugi primeri, npr. pridevniške rodilniške zveze (npr. *dobrega srca*) ali enake

oz. tožilniške prislovne (*lepega dne, tisto noč*), kjer nobena sestavina v tem pomenu tudi ne more stati sama.

1.4.7 Ker slovarniki ne razpolagajo prav s pojmom samostalniška beseda, imajo pogosto težave s posamostaljenimi izrazi in s samostalniškimi zaimki.

Prvo se kaže v »trooblikovnosti podgesla« (293), pri konverznih samostalnikih iz pridevniške besede, kar sem že grajal (avtorica te kritike ne navaja, priznava pa, da je »taka rešitev /.../ glede na upoštevanje kategorije spola pri postavitvi samostalnškega gesla sporna« (r. t., pa z opombo 66, kjer se meša tudi opomba 67). V opombi je napačno posplošeno, da bi v teh primerih moralo biti »tri podgesla« (298): prav je, da toliko podgesel, kolikor je takih besed, npr. za *bel beli -ega* (beli ima potezo), *bela -e* (ni rekel ne bele ne črne), *belo -ega* (v belo oblečen). — Večinoma tropske pa so posamostalitve vrstnih pridevniških zaimkov, npr. *kateri* (v SSKJ tu samo obliki za m. in ž. spol, pravilno za oznako »v samostalniški rabi« (pri vprašalnem) oz. »navadno v samostalniški rabi« (pri poljubnostnem zaimku).

Velika napaka slovarja pa je, da ne zaznamuje eminentne samostalniške lastnosti, namreč spola pri samostalniških zaimkih (prim. *jaz mene /.../ zaim.* ali *kaj česa zaim.*, kar menda pomeni, da so ti zaimki brez spola v nasprotju s posamostaljenim *kateri*, kjer imamo opombo »pri upoštevanju spola in števila«!

V zvezi s tem se čudno bere pojasnilo avtorice (293), da zaimki v slovarju »nimajo oznake za vrsto, kar je kritika /tj. avtor tega sestavka/ imela za pomanjkljivost«. To je namreč resnična napaka, ne le kritikovo dozvedanje. Pri tej avtoričini formulaciji se zamegljuje še dejstvo, da se v SSKJ zaimki v glavi ne ločijo niti besednovrstno (kot *sam.*, *prid.*, *prisl.*), ne vrstno v okviru dane besedne vrste (npr. pri samostalniških osebnih, pa tipa *kdo — kaj...*), ne po razredih v okviru ene vrste (*kdo, nekdo, nihče...*), saj so vsi označeni le z zaim. (V samem zaporedju enakozvočnic se v slovarju pri tem dela še napaka, da je prej navedena konverzna beseda kot podstavna (npr. *nihče -éta m.*, *nihče -éta s.*, šele nato *nihče, nikogar zaim.*).

Teoretična revščina SSKJ se kaže tudi pri posamostaljenih glavnih števnikih (prim. *dvá -é -é*: ta je besednovrstno nedoločen, razlagan pa tako, da se pod 1 najprej navaja »samostalniška raba« (*ena in ena je dve*), nato pa prilastkovna (*dva brata*), tj. spet se mešata oznaki za besedno vrsto in stavčne člene. Pravilno bi bilo (kakor sem povedal v kritiki) seveda: *dva brata, dvema sestrama/dekletoma*, nato pa sam. *dva in dva je štiri*. Zanimiv je avtoričin komentar k moji ustrežni kritiki (294): »Samostalniška raba pri števniku res ni prikazana skladno s samostalniško rabo pri drugih pridevniških besedah, kar je mogoče šteti za pomanjkljivost.« (Implicirano: Ni pa nujno!) Tudi sicer so še, tj. kljub moji kritiki, nejasne predstave o samostalniškosti števnikov. Avtorica (295) priznava, da so števniški pridevniški v zvezah kot *petim/nekaj/dvoje otrokom* (vplivno razmerje med jedrom in prilastkom je avtorici »prilagajalno« nam. ujemalno), za izraze kot z *rešto/troje otrok*, z *nekaj moči* pa meni, da so »samostalniki z rodilniško vezavo ali pa prislovi, ki imajo glede na vezavnost vrednost samostalnika« (r. t.). Seveda so to čisti samostalniki količine (prim. *rešta otrok, morje potrpljenja*), lahko tudi posamostaljeni (z *veliko trpljenja, z nekaj kodrčkov*) iz navadne pridevniške ali zaimske besede.

Avtorica je pozabila povedati, da v slovarju to tako seveda ni obdelano, kakor se prepičamo npr. pri *malo*: »prisl.« 1. *malo pomemben/velja*; 2. *malo časa je že sam* (tu je *malo* že sam., prim. *majhna količina časa*), toda v istem razdelku je tudi primer s pridevniško vrednostjo (z *malo besedami*). Čemu tu zavijati, ko je jasno, da je SSKJ šel napačno pot? Ali hočemo z zmotami in slabostmi še v enozvezkovni slovar? (Za prvo knjigo prim. *dosti*: »prisl.«, kjer se ravno tako mešata sam. in pridevniška vrednost: *dosti časa* (sam.), *v dosti primerih* (prid.), *dosti sadja* (sam.), šele nato *dosti spi* (prisl.).

1.4.8 Samo bežno se ustavimo še pri pridevniški besedi, za katero avtorica (pri pridevniku, 293) pravi, da je njihova »besednovrstna pripadnost pokažava z navedbo trooblikovnosti za spol, z oznako prid., prid. neskl. ali pa z razlago«, npr. *črn -a -o prid.*, *gala prid. neskl.*, *bratov -a -o* 'svojljni pridevnik od brat'. Dejansko je v prvem prikazani s trooblikovnostjo in oznako prid., z razlago ob trooblikovnosti pa niso razvezovani samo pridevniki, ampak tudi prid. zaimki (prim. *čigav -a -o zaim.* 'vprašuje po pripadnosti' 'ali izvoru', oz. *čigar zaim. neskl.* 'izraža lastnino', pri čemer se sploh ne ve, katere besedne vrste je. Slovarniki ni-

majo prave predstave o pridevniških zaimkih, saj nekatere izmed njih obravnavajo kar kot pridevnike, kar avtorica priznava (294 — kdo je lastnik te ideje, ni povedano) za drugostne zaimke, ne da bi navajala ustrezno mojo kritiko nasilnega popridevljanja z oznakami. Sem spada tudi ponesrečeno uvrščanje množilnih števnikov med pridevnike (prim. *dojen -jna -o prid.*), hkrati pa avtorica (294) zatrjuje: »V SSKJ je sprejeto pojmovanje števnikov iz SS 1956«, vendar »z izjemo množinskih števnikov, ki so uvrščeni med pridevnike« — zakaj, ne pove, a prim. s seboj imam *troje/trojne grablje* (z istim pomenom).

1.4.9 Pripomniti naj kaj še k zaimku *ki*. Avtorica (294) meni, da *ki* »nastopa le v vezniški funkciji in zmeraj v kombinaciji z osebnim zaimkom« (za kar navaja še Janežiča 1863) »in bi ga lahko imeli kar za oziralni veznik«. Vendar vsi oziralni zaimki nastopajo lahko le v oziralnih stavkih, *ki* pa se npr. od *kdor* loči po tem, da ima oziralnost izraženo s prosto členico, torej *koga + r = ki njega/ga, čiga + r = ki njegov* (torej se ne rabi samo ob osebnih zaimkih). V slovarju je *ki* obravnavan seveda le kot zaimek.

1.4.10 K pridevniškim besedam spadajo še deležniki (*prepevajoč -a -e*), a naši slovarniki jih tam, kjer obstojijo, ne ločijo od enakih deležij (*prepevaje/prepevajoč*); prim. še pri *hoteti* izpostavljeno *hote* brez vsake besednovrstne oznake, oz. *hoteč -a -e*, kjer se s trooblikovnostjo nakazuje pridevniškost, pri čemer pa je deležijski (*pospravljala je svoje reči, hoteč oditi*), drugi je sicer deležniški (*dežela, hoteča se osvoboditi*), a kot polstavčno jedro, medtem ko prilastkovna raba ni prikazana (nemara *hoteči ljudje*). — Tu je bila lepa priložnost za deležijsko podgeslo *hoteč* ob kot starinsko navedenem *hote*. Pri *goreti* so pod trooblikovnim geslom (*goreč -a -e*) navedena samo deležja (*goreč s spetlim plamenom*, je bakla osvetljevala prostor), za pridevniško rabo pa je bralec poslan h geslu *goroč -a -e*, ki pa je zaznamovan kar s prid. (Tu bi seveda bilo treba ločiti primere, ki so deležniški, od pridevniških, merilo zanje pa je (ne)možnost rabe pomožnega glagola: ob ne vem kolikih prilastkovnih rabah je samo ena povedkovniška: za delo je ves *goreč*.)

1.4.11 Glede razlikovanja deležnika in deležja avtorica (296) trdi naslednje: »Ker v naši slovnični tradiciji še ni bilo razlikovanja med deležniki in deležji, čeprav je bila njihova različna funkcija že ugotovljena, so ta prikazana pod skupnim podgeslom, kar je kritika zavrnila.«

Avtorica seveda ne pove, kdo je bil kritik. Za nerazločevanje deležnika od deležja je tokrat kriva »slovnična tradicija«, čeprav je celo v SSKJ razlika med enim in drugim tudi izkazana: *deležje* — nesklonljivi deležnik v funkciji povedka (brez primera) proti *deležnik*: glagolska oblika v pridevniški ali prislovni funkciji: deležnik na *-č* (spet brez primera). V mojem SKJ 3 (1967), 166 je deležnik čisto jasno ločen od deležja, npr. oni na *-č*: »se rabi kot pridevnik, ki se v spolu, sklonu in številu ujema s samostalniško besedo (*goreča hiša, goreče želje*) ali pa kot nepregibna glagolska oblika, ki zamenjuje povedek (*sedeč na rtu, je brač*). Samo v tej drugi vlogi nastopa deležnik na *-e* (*pesmi prepevaje, so šli ...*). Deležnik v drugi vlogi imenujemo deležje.« — Toda SKJ seveda ni »slovnična tradicija«, slovnična tradicija pa tudi ne obstaja, če slovarniki zavržejo besednovrstne in vrstne ter razredne oznake pri zaimenskih besedah ali če se jim hoče množilne števnike in nekatere zaimke prestaviti med pridevnike.

Avtorica (294) sicer priznava, da »se je v SS 1956 /ločilni števniki tipa *doje*/ pojmoval kot samostalnik z desnim prilastkom v roditeljski oziroma zaradi nepregibnosti kot prislov«, to pa ji je tudi že dovolj za različno obravnavo tipa *devet* in *desetero* v slovarju (namesto *desetero*, ki ga v slovarju ni, vzemimo *doje*): *pet in pet je deset — v deset(ih) zvezkih* proti *doje: doje ust/prijatelj* ob hkratnem *dvoj -a -e: dvoji otroci, v dvojih saneh*.

1.4.12 Še k prislovom. — Avtorica (295) ugotavlja: »Med prislovi je /v SSKJ/ dosti besed, ki po zdajšnjem pojmovanju besednih vrst niso prislovi.« (Kdo je to, pri njej pozno, pojmovanje uveljavil, seveda ni povedano, je pa, da so povedkovniki »deloma s pojasnilom« »v povedni rabi izločeni«, »niso pa dobro razmejeni členki in prislovi« (r. t.). Avtorica priznava, da so v SSKJ kot členki obravnavane le enote (ki bi jih bilo nekatere dobro imenovati členice), npr. *koli* v zvezah kot *kdor koli/kdorkoli, le- oz. -le (le-ta, tale)* in *naj ter bi* (zadnjega samega avtorica sedaj imenuje glagol (kdo je pri bi vpeljal to poimenovanje, seveda ne pove).

Kaj so pravi členki, v tem referatu še zmeraj ne zvemo, namreč: besedna vrsta, ki v drugem stavku ali kot pastavek zastopa samosvoj stavek (npr. Na podstrešju so samo trije kolovrati, več jih ni), kakor sem predlagal merilo za njihovo ugotavljanje.

1.4.13 Avtorica seveda ne pove, da je sicer omenjena lastnost (»oziralni prislovi /.../ so v /vezniški/ funkciji predstavljeni samostojno kot vezniki« (295)) seveda huda zmota, saj so zaimenski prislovi tudi v vezniški vlogi. O zapletih v zvezi s »prislovi« in drugim v položaju pred samostalnikom smo opozorili že zgoraj.

1.4.14 Na koncu še o osebnih glagolskih oblikah tipa *prosim, daj*, o katerih govori avtorica na koncu svoje razprave. Raba tipa *Pojdi, prosim, domov* je slovarnikom »medmetna« (avtorici pa je to členek), tip *daj* pa je označen kar z medm. (296), medtem ko tip *na nate* ni omenjen, a je v slovarju tudi označen z medm. Avtorica ne omenja moje misli, da gre tu enostavno za glagole z omejenim pregibalnim vzorcem, pri tipu *daj -te* pač za oslavljeni pomen. Prim. *ne vem kdo/ne vem kdo, bog ve kdo, vrag si ga vedi kdo* ipd.

Tako, vzorčno omejeno, bi bilo treba tudi sicer upoštevati še kje, npr. pri *na ose kriptje*, kjer bi bilo *kriptje* treba imeti za tožilnik samostalnikov moškega ali ženskega spola in ne vzpostavljati imenovalnika (v SSKJ »*kriptje* m. mn. neskl.«), nato pa »v tož.«, saj je tožilnik vendar sklon.

1.4.15 Še k tipu *brate* kot zvalniku, kjer avtorica (291) oznanja moje mnenje, da bi se take »oblike navajale kar v zaglavju«. V slovarju sta primera tipa *dobro srečo, brate*, ustrežno podgeslo pa nima nikakršne besednovrstne oznake (kakor sicer tudi deležniki in deležja ne, imajo pa jih posamostaljeni pridevniki (prim. *beli -a -o* sam. oz. sam. govoreči). Če je v primeru *brate* res zvalnik, bi ostal pri svojem, če pa je *-e* samo priponsko obrazilo, zasluži samosvojo geslo. Prim. geslo *bog*, kjer se pod 2 navaja z oznako »v medmetni rabi, z oslavljenim pomenom« *bog, koliko lepote*, kar je enako kot *bože, kako hladne roke ima*, prim. še (frazeološko) *ljubi bog, ali je mogoče in bože mili, kaj bo, če zamudim* (besedni red v drugem primeru moj); prim. še *Marija, je to drago*. V stavku z njim je *bog pomagaj* seveda *bog pomagaj* ni prislov, ampak frazeološki povedkovnik (tu enkrat v slovarju brez oznake).

1.4.16 Prava velika škoda je, da se I. Černelič-Kozlevčar v teoriji besednih vrst da voditi tudi (ali predvsem) skupinskim interesom slovarnikov in ne more postati (dovolj jasno in dosledno) samo služabnica resnice, pravega spoznanja.

1.5 K sestavku Jürgena Petermana Frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (I–IV), Nekaj osnovnih vprašanj vloge frazeologije v slovarju (301–310) bi se oglasil le v zvezi z njegovim predlogom, da naj bi se izraz frazeologem zamenjal z izrazom frazem. Ta drugi izraz bi jaz, ki sem uvedel frazeologem, uporabljal kot podpomenko za frazeologeme fraze, tj. pomensko in doživljaljsko izpraznjena rekla in rečenice (v SSKJ: »besedna zveza, ki zaradi pogostne, nepristne rabe izgubi svojo vsebinsko vrednost, public«). Frazeologem je enota frazeologije, pojmovane kot sestav stalnih besednih zvez (in povedi). — Splošna Petermanova sodba o frazeologiji v SSKJ (310): »Raziskava kaže, da obstoječe frazeološko gradivo v SSKJ ni obdelano slovaropisno zadovoljivo.« V opombi se k temu pritrdilno oglašča urednik Obdobji 8, F. Jakopin, opozarjajoč na svoje mnenje ob poskusnem snopiču slovarja.

1.6 Marjeta Humar prikazuje Tipologijo v Slovar slovenskega knjižnega jezika nespregledeta besedišča (311–324), izdanega od skupine avtorjev obdelovalcev besedne zbirke 1987 v dveh knjigah; to je v nekem smislu poročilo o svojem lastnem delu ob besedišču, ki prav pride podrobno raziskujočemu strokovnjaku. Seveda bi bilo prav, ko bi bilo besedje iz Besedišča kako primerjano z onim v Slovarju; saj ta marsikaj, kar bi moralo v besedišče, obravnava, in gotovo tudi narobe, posebno na podlagi merila pokrajinsko — splošno.

1.7 Na svoj način zanimiv je tudi sestavek Staneta Suhadolnika Prizadevanja za Prešernov slovar (325–336), prikazujoč naše in drugih napore, da bi prišli do dobrega slovarja Prešernovega besedja. Avtor ima seveda prav, ko misli, da pristnega Prešernovega besedja v oblikoglasnem pogledu še nimamo izdanega, ker nimamo »zares znanstvene objave Prešernovega dela«.

1.8 Med tehtnejše sestavke zbornika gre Gerharda Neweklowskega nemško pisani sestavek K pogostnosti oblikoslovnih kategorij v slovenskih proznih besedilih (357—349). Slovenci smo pred Neweklowskim imeli (iz mojega seminarja) tak poskus z M. Eri-Berik razpravo Pogostnost in skladijska vloga sklonov v besedilu Šeligovega Triptiha Agate Schwarzkobler (SR 1976).

Razprava Neweklowskega žal sicer ostaja pri tradicionalni besednovrstni teoriji, v kateri se ne ločijo povedkovniki, prislovi in členki, pri zaimek pa ne samostalniški in pridevniški, medtem ko se prislovne besede navajajo skupaj z neprislovnimi (vse deloma zaradi soudeležnosti študentov pri raziskavi). — Po mojem avtor nima prav, ko trdi (358), da »nauk o besednih vrstah počiva na zelo netrdnem temelju«. Raziskovalci podobnih vprašanj bi morali vendarle izhajati iz realnih besednih vrst, in npr. deležnike jasno uvrstiti med pridevniške besede, kot glagol pa obravnavati osebne oblike (vključno z onimi z opisnima deležnikoma na *-l* oz. *-n/-t*), pa deležja in nedoločnik oz. namenilnik v glagolski zvezi (*mora spat* — *gre spat*) in pač še tip *prizadevanje*, *napraviti vse najbolje*, ločiti prislove (sem gredo tudi izdeležniški tipa *molče*) od povedkovnikov in členkov (tu res vse predolgo čakamo na rezultate raziskave, ki je v pripravi) — kar šele bi bil pogoj za absolutno vrednost raziskavnih izsledkov pogostnosti v jeziku. Tradicionalne besedne vrste kakor zaimek ali števniki bi bile v taki raziskavi le podmnožice glavnine ustreznih besednih vrst, tj. samostalniške, pridevniške, prislovne besede (in pač tudi povedkovniške).

Iz razprave izhaja, da bi bilo glagolov nekoliko več kakor samostalnikov (kar ni verjetno, če si ogledamo normalni slovenski stavek tipa *Janez je videl Micko* ali *Janez je na vrtu*), sledijo pridevniki (pač brez deležnikov?), pa prislovi, zaimek in števniki, od slovničnih besed pa predlogi, vezniki in medmeti (ali se pri zadnjih ločijo navadni (tipa *Oh*) od povedkovniških (tipa *Janez pa bumf* po vratih), ni jasno. Težišče komentarja pri tem je na primerjavi podatkov za prozna oz. publicistična besedila.

Zaostajanje teorije se kaže tudi pri obravnavi pregibnostnih vzorcev, kjer se npr. pri samostalnikih ločijo samo 4 sklanjatve (torej kakor da se v vsem korpusu ne bi bil pojavil tip *mami* ali *Karmen* ali *Andreja* *Praprotnik*, ali pa posamostaljeni primeri tipa *Koseski* ali *Krško* (pri meni 3. oz. 4. sklanjatve).

Zanimivo je razmerje za števila: ed.: mn.: dv. = 72,8 : 26,6 : 0,54 odstotkov. Skloni imajo pogostnostno zaporedje I T R M O D (tako tudi pri pridevniku), spoli pri pridevniku si sledijo kot m ž s (43 : 40,3 : 16,7), časi kot pret., sed., prih., predpret., osebe 3, 1, 2, število tudi tukaj ed., mn., dv.

Med kategorijami pogrešamo razlikovanje tvornih in trpnih oblik pri časih (od teh oblik pa se je — neupravičeno — pomaknil med sicer neosebne oblike pogojnik, ki pa tudi ni izkazan v svoji dvojnosti, tu najdemo tudi velelnik). Povednih časovnih oblik je 1877, pogojnih samo 97, in velelnika celo le 32 primerov. Omenimo naj še, da bi bilo pri glagolu *biti* nujno razločevati pomenski skupini, namreč vezno in polnopolnomo (kakor sem za to razliko mogel odkriti objektivni kriterij lahke prepoznave). Mimogrede: V slovenščini nimamo predloga *s/z* (346), ampak *z/s* (prim. razliko med slov. in sh.: *z očetom/materjo/bratom* — *s teboj : s ocem/majkom/tobom* — [z] bratom).

Zbrani podatki služijo avtorju tudi za primerjavo slovenščine s srbohrvaščino.

1.9 Skupina treh avtorjev (L. Kroupová, V. Mejstřík, V. Petráčková) iz Prage se je javila k Nekaterim vprašanjem družljivosti pridevnikov (Na podlagi slovaropisne prakse, posebej SSJC in SSKJ) (351—358). Mimogrede: prevajalka povzetka v slovenščino »spojitelnost« napačno prevaja z *vezljivost*, prevod pa je tudi sicer okorno tuječevalen, neslovenski v izrazju. — Razprava je zanimiva zaradi primerjave čeških jezikovnih dejstev z našimi, zlasti glede na to, kolikor je pri nas v manjši meri kot v češčini mogoče odvisni del samostalniške besedne zveze izraziti s pridevnikom iz samostalnika, ki bi stal (stoji) v enaki vlogi desno od odnosnice. Kakšna točno so ta razmerja, avtorjem v tako kratkem sestavku seveda ni bilo mogoče ugotoviti.

1.10 Barbara Müller iz Berlina prinaša Funkcijske besede moderne slovenske slovnice in slovaropisja (359—366). Avtorica skuša biti med nami nekako prosvetiteljska (prim. 359: »J. TOPORIŠIČ (1976: 348 ff) pa je v svoji slovnici vendar že bistveno podrobnejši«). — Kaj nam je res sposobna dati avtorica sama, naj bi dokazala njena obravnava ene vrste veznikov (366): »Za zgled je ob vrsti protivnih veznikov prikazano, kakšne perspektive se v tem oziru odpirajo za prihodnost.«

To novost avtorica najprej ponazarja s primeri *jaz delam, ti pa lenariš oz. ti lenariš, jaz pa delam*, s čimer je nakazana prestavljalnost obeh prvin vezniške zveze pa še možnost pretvorbe v zvezo *medtem ko jaz delam, ti lenariš*. Vendar je to vse že čisto jasno najti pri meni. Ravno tako znano je pri nas tudi načelo pretvorbe povedi tipa *Obljubil je, pa ni držal besede*, kar se podredno pove s *Ceprav je obljubil, ni držal besede* (ker gre v takih primerih za povedi, jih moramo seveda pisati z veliko začetnico). Za dokaz pri meni (SS 1976, 523—524): a) kontrast ali razlika: *Ti boš mlinar, jaz pa ti bom nosila hrano* 7 *Medtem ko boš ti mlinar, ti bom jaz nosila hrano*; b) nasprotje: *Vem, pa ne povem* 7 *Ceprav vem, ne povem*; c) zamenjava: *Nisem zvedel, kaj so delali, ampak kaj so govorili* 7 *Namesto da bi bil zvedel, kaj...;* č) izvzemanje: *Vsi bodo dosegli svoj cilj, le jaz ga ne bom dosegel* 7 *Cilj bodo dosegli vsi razen mene*. (Zadnje polstavčno: ... vsi, izvzemši mene.)

Tudi še nekaj drugih perspektiv avtorice mirno lahko gledamo že iz slovenske slovenistične preteklosti.

1.11 Emil Tokarz je (v poljščini) prispeval sestavek Vprašanja vezljivosti samostalnikov dejanja v sodobnem knjižnem jeziku (367—373). Naravnost ganljivo je brati stvari, ki so v ogromni večini za slovenščino pri nas že ugotovljene, Tokarz pa jih — ob popolnem preziranju ustrezne slovenske literature — tako poučno ponuja prav nam v vednost.

1.12 Vlado Nartnik je podal svoje misli k Obravnavi dvojine v povojnih slovenskih slovnica (375—382), z nejasno poanto in nekimi prav tako malo jasnimi, vendar že uvodoma izrečenim omalovaževanjem, kakor je naslednje (375): »zmogljivosti domačega /tj. slovenskega/ jezikoslovja so videti preskromne, da bi presegle evropsko malótenje dvojine. Razlagalne zmogljivosti domačega jezikoslovja predstavlja vsaj na zunaj kar obravnava dvojine v povojnih slovnica.« Glede na to se seveda nujno vprašujemo, kaj tako pomembnega prinaša v to vejo znanja sam avtor (ki pa se noče ukvarjati hkrati tudi s tistim, kar ni prišlo ravno v povojne slovnice, pa je morda le kje izraženo.)

1.13 Zadnji jezikoslovni prispevek Obdobja 8 je Nine Mečkavske sestavek Razlike med sestavi zaimkov v slovenskem in vzhodnoslovjanskih jezikih (383—397). Razlike ugotavlja glede na morfemsko enakost vprašalnih in oziralnih zaimkov, pa tistih, s katerimi se na vprašalne odgovarja ipd. Glavne najdbe glede slovenščine so: 1. slovenski zaimki so morfemsko razvidnejši, vprašalnih pa je več; 2. v slovenščini se bolj izražajo kolikostna razmerja (tu pač misli na tipa *kolikšen in koliker h kakšen oz. kateri*); 3. v slovenščini je manj izrazita nedoločnost.

K marsičemu v razpravi je mogoče marsikaj pripomniti, tu seveda le s stališča SS 1976/1984 (ki jo avtorica komaj pozna).

Prva stvar je npr. vprašanje, ali ima tudi slovenski knjižni jezik količinske zaimke npr. tipa *koliko* (384—385). Mečkavska se tu opre na SSKJ in izjavi, da jih ni (»v osnovnom«), čeprav mora v isti sapi v opombi (396) navesti moje drugačno mnenje, ki se potrjuje celo s primeri takih zaimkov ničte sklanjatve (prim. še pogovorno z *večimi ljudmi, z dostimi besedami, z mnogimi ljudmi* — mogoče pa je tudi *po tolikih letih = po toliko letih*). V tem pogledu avtorice ne opravičuje slepo zaupanje SSKJ. Vendar je vse tako nič ne moti, da ne bi nadalje razmišljala o izgubi (utrata sloven. mestoimennyx čislitel'nyx) te vrste slovenskih zaimkov (385), pri čemer spet v mnogem greši oz. izvaja napačne sklepe (tako je velika razlika med *tolikšni fantje* in *toliki/o fantje/oo*).

Glede na to, da Mečkavska na nekaterih mestih (npr. 391) upošteva vse polno neknjižnih oblik zaimkov, bi bilo treba to upoštevati tudi pri razmišljanju o oziralnih zaimkih. Morfem *-r* je, kot znano, kakor znak oziralnosti tako zelo posplošen le v knjižnem jeziku in nekaterih slovenskih narečjih, drugod, npr. na Mostecu, pa tega *-r* sploh ni pri oziralnih zaimkih (prim. *Kdu če, lahku gre; Kom ti, tam jez*). Glede na to (in še na marsikaj) ter npr. na Brižinske spomenike (*ničže*) bo komaj res, da bi »r-pokazatelj po analogii vklinišlja v nekatere neotnositel'nye mestoimenija: *nikakršen, vsakršen, čigavršen*« (386), ampak je verjetno *-r* sploh išel od nikalnih zaimkov; ti pa so v nasprotnostnem razmerju s totalnimi (torej: *nikogar — vsakogar* in pač šele nato *kogar*, ker se je stari *ize* v *kir* odgubil od črede). Od Mečkavske navajani *čigavršen* pa seveda je oziralen, in sicer oziralno poljubnosten (prim. SSKJ *čigavršen = kogar(koli)* in primer *sprejel bi čigavršno že pomoč*).

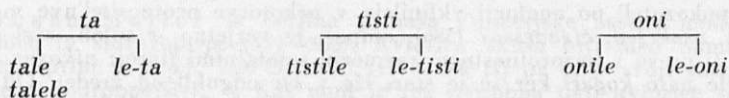
Skoraj popolno zablodo predstavlja razmišljanje Mečkovske o vprašalnih zaimkih in kar iz tega sledi (586—587). Tu se nikakor noče informirati iz SS 1976 (in literature, ki teorijo te knjige potrjuje), in potem napačno izvaja: (1) da tip *kdo* — *kaj* predstavlja delitev samostalnikov na živo in neživo: to kategorijo namreč zaimka samo sosebujeta, v resnici pa *kdo* predstavlja človeškost (*Koga si videl?* — *Anko/Dekle/Jožeta*); *koliko* in *kateri* se ne nanašata oba na števniko, ampak samo prvi, medtem ko drugi označuje vrstnost (*kateri: slovenski, desni, prvi*), in le v tem sklopu tudi vrstno števniškost (*prvi, drugi... zadnji*). — Tudi pri prislovnih zaimkih nimamo kar mešanice tipa *kako, kdaj, kje, kam, od kod, zakaj, čemu* itd. (586). Pri nas imamo to lepo urejeno: okoliščinski so prostora (*kje, kam, kod*), časa (*kdaj*), vzročnosti (*zakaj, čemu*) ..., lastnosti pa načina (*kako*), mere (*kako*) in vsaj še količine (*koliko*). To se pri nas imenujejo vrste, priporočljivo pa bi bilo po našem zgledu ločiti tudi razrede, ki jih je pod vsakim vprašalnim zaimkom veliko, pri meni v SS 1976 (271—272) deset vrst (če oziralna razreda odvezamemo, torej 8 vrst odgovarjalnih). Za primer tisti pod vprašalnim *kje: kjer, kjer koli* — *nekje, kje* (poljubnostni) — *marsikje (mnogokje, redkokje)* — *povsod, nikjer* — *drugje, (ravno tam)* — *tam*, ne pa kar mešano: *tu, tam, povsod, ponekod, nekje*; ali: *kdo, nekdo, nikdo* (nezaznamovano je *nihče*), *malokdo, marsikdo, vsakdo*.

Tudi v t.i. skupini stopenjskih zaimkov (587—588) je treba misliti na urejenost: torej ne *nihče/nikdo, malokdo, nekdo, marsikdo, vsakdo*, ampak *nihče, kdo, nekdo, redkokdo, malokdo, marsikdo, mnogokdo, vsakdo*. To seveda niti ni »v načelu petčlenska /.../ stopenjska opozicija« (587) v tem smislu, kakor kažejo primeri Mečkovske, ampak v tem, kakor jih v moji vrsti nakazujejo pomišljaji, pri čemer se četrta skupina pri meni imenuje mnogostna, tretja, poljubnostna, pa pri Mečkovski manjka. V njeni preglednici (587) bi bilo dobro razvidneje ločiti samostalniške zaimke od pridevniških in te od prislovnih, potem pa še marsikaj popraviti: (1) Pri samostalniških zaimkih bi bilo treba ločiti tipa *kdo* in *kaj* od vrstnih in količinskih posamostaljenih (*nihče, vsakdo* — *nobeden, vse*) ter navadno od zaznamovanega (*nihče* — *nikdo*); (2) pri pridevniških spet ločiti zaznamovano (*nikak*) ali manj navadno (*nikogaršen*) z nezaznamovanim (*nikakršen*) ali navadnejšim (*nikogaršnji*), sicer pa tipa *nekak* ali *nekakšen* ne razdvajati, ampak ju pojmovati v smislu *tak(šen)*, ter si zapomniti, da *nikateri* v živem knjižnem jeziku ne obstaja; nemogoče je tudi *vsekateri*; (3) pri prislovnih paziti (pač v tisku) na vrstičnost (*kadarkoli, vedno*) — tu se nenadoma tudi pojavi oziralnopoljubnostni (*kadarkoli*), čeprav te vrste zaimkov dotlej tu ni bilo; in *nekoč* gotovo ni sopomenka za *nekako*.

Nezadovoljivo je tudi povezovanje parov zaimkov tipa *nekdo* — *kdorkoli* v smislu nedoločnosti (589); tu bi prej pričakovali tip *nekdo* — *kdo*, v vsakem primeru pa to naravnost vpije po eksemplifikaciji: prvo v smislu A. Musića (*Nekdo je prišel — Če/Al/Naj bi kdo prišel* — o tem je pisano pri meni), nekaj čisto drugega pa je *Kdorkoli je prišel, vsak je razstavo hvalil = Kdor že je prišel, vsak ...*

Po našem pri zaimkih s *-šen* ne gre za »lastnost predmeta« (590), ampak v osnovi za njegovo bližino (prim. *tak* — *takšen* — *takšenle* /zadnjega avtorica ne pozna/) oz. za sredstvo, da pridevniški zaimek lahko postane neničto prigiben (prim. *Kakor oče, takšen sin* > *Kakršen oče ... oz. nikogar sluga* > *nikogaršnji sluga*). Pri zaimkih z (po našem) *-olik* ne gre kar za »količestvennyj komponent *kolik-/tolik-*« (591) (prim. v sh. še *ovolik, onolik*), temveč gre tu za običajno razmerje vprašalnega *kolik-* in njegovih razrednih oziralnih in odgovarjalnih (ta izraz, ki ga Mečkovska prinaša v naše izrazje in pojmovanje, je koristen) tvorjen. Koristno pa bi bilo tudi v naši teoriji najti tipu *koliker* njegovo pravo mesto (gl. zgoraj).

V odstavku o »oddaljenosti referenta« (pri avtorici *ta* — *tisti* — *oni, tale* — *tistile* — *onile* itd.) (591) bi bilo prav uvesti prikaz naslednjega tipa:

in s tem vzporedno tudi drugje:

tak		sem		tam		zdaj
takle	le-tak	semle	le-sem	tamle	le-tam	zdajle
takšen		semkaj		tamkaj		zdajci
taklele		semlele		tamkajle		
takšenle		semkajle		tamlele		

Nobenega smisla nima sem vleči od povsod natepene variante, kakor sta k *tam* primera *tamdi* ali *tamkaje* ali h *kdaj* tudi *zdajci*, *zdajčki*, *zdajkar* (ali k *sem* še *semo*), ali (str. 59) k *zdaj* še *zdači*, *zdač*, *zdajčka*, *zdajka*, *zdaka*.

Pri koncu avtorica govori o stilni zaznamovanosti pri zaimkih, uvodoma ob slabo izbranih zgledih zgoraj ravno navedenega zgleda *zdaj*, *zdajci*, *zdači*... (prim. še tam: *tamo*, *tamdi*, *tamdik*, *tamodik*, *tamkaj*, *tamkaje*, *tamtod* ipd.). — Ustavimo pa se pri zaimkih tipa *onega/one*. Avtorica (393) meni, da ti zaimki kažejo na »maksimalno oddaljen predmet«. Od kod ji ta misel, mi ni znano. Pleteršnik (pod *oni -á -ó*) navaja, kot pričakovano, 'tisti, ki ga trenutno nočem ali ne morem imenovati', SSKJ pa, sicer ob napačni oblikoslovni oznaki neskl.) kot 'oseba, stvar, ki se noče (je) noče, ne more imenovati' (SSKJ sam navaja tudi mest.: *ali si res bil pri onem, pri padarju*). (Sicer pa je o *oné* pisal J. Šolar: Kazalni ali osebni zaimek?, JiS 5 (1959/60), 224.) Ni pa zaimek *oné -éta*: avtoričin primer iz SSKJ: *Jaz da bi se odkrival pred takim onotom*.

Za konec naj zapišem, da avtorici gotovo ne bi bilo škodovalo, ko bi se bila bolj ozirala na to, kar je od obravnavanega pri nas že ugotovljeno, ne pa da nam ponuja posiljeno oz. tudi postano zelje, in to v razmerah, ko imamo sami dovolj svežega sočivja. — Kot možnost za v glavnem negativni odziv na premnogo njeno misel pa je prispevek vendarle dobrodošel, saj tako strokovnjaku sedaj ne bo meglil pogledov na važne stvari.

2 Gledano v celoti, za jezikoslovne prispevke v Obdobjih 8 lahko rečemo, da so nam resno opozorilo na marsikaj nepravlega v teoriji o zadevah slovenskega jezika in tudi za negativno praktično početje npr. v učbeniku ali priročniku, kakršen je SSKJ.

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta v Ljubljani

NEMSKI PREVOD SRBSKIH IN HRVATSKIH LJUDSKIH PESMI*

Že od predromantike poteka nepretrgano in načrtno zanimanje za ustno pesništvo. Herderjeva ideja, da ljudska poezija ne predstavlja samo značaja posameznega naroda, ampak da je tudi njegov najvzvišenejši izraz, je postala splošno sprejeta. Goethejevo poistovetenje pojma poezije s pojmom ljudske poezije razumemo danes tako, da ustno pesništvo pojmuje kot dediščino, ki pripada celemu narodu. Brata Grimm sta potrditev takšnih idej in teorij našla v Vukovi *Maloj prstonarodnoj slavenoserbskoj pesnarici* (1814), s čimer sta opozorila namško bralstvo na kulturo slovanskih narodov.¹ Srbska in hrvatska ljudska poezija sta se vedno nahajali pod srečno zvezdo, saj so bili njuni prevodi zmeraj željno pričakovani. Verjetno tudi zato, ker so se z njim ukvarjala najslavnejša imena nemške kulture: J. W. v. Goethe, J. Grimm, Talvj, E. Gerhard, E. Wesely, P. v. Goetze, L. A. Frankl, S. Kapper,

* Hans Diplich — Franz Hutterer, *Hoch am Himmel steht ein Falke*, Liebeslieder übertragen aus dem Serbokroatischen, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks, München 1986.

¹ Folklorni zgodovinar G. Cocchiara trdi, da »treba priznati da je Karadžić bio jedan od onih evropskih folklorista koji su imali široke poglede i koji su narodnu poeziju videli kao suštinsko pitanje nacionalnog života i kulture« (*Istorija folkloru u Evropi I*, Beograd 1984, 335). Glej tudi M. Mojašević, »Zu Jacob Grimms Deutung serbokroatischer Volkslieder«, *Zeitschrift für Slavistik*, X, 5, 1965, 672—681. M. Mojašević, *Nemačko-jugoslovenske kulturne veze*, Beograd 1974.